

УДК 342.9

Л. С. Криворучко
кандидат юридичних наук, доцент

ПОНЯТТЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ СУБ'ЄКТІВ ЗАПРОВАДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Постановка проблеми. В нашій державі участь в процесі запровадження міжнародних стандартів у сфері забезпечення захисту прав людини приймає досить широке коло суб'єктів як публічного, так і приватного характеру. Характер та обсяги їх участі в даному процесі визначаються законодавством України. В цілому основний обсяг роботи з цього приводу реалізується державними органами, які у відповідності до їх компетенції, створюють політико-правові, організаційно-управлінські, соціально-економічні та інші засади, засоби і умови, необхідні для повноцінного втілення зазначених стандартів у суспільному житті України. Разом із тим, специфіка діяльності суб'єктів запровадження міжнародних стандартів у сфері забезпечення захисту прав людини напряму залежить від їх адміністративно-правового статусу, сутність та зміст якого визначається нормами адміністративного права України.

Стан дослідження. Окремі проблемні питання, пов'язані із запровадженням міжнародних стандартів у сфері забезпечення захисту прав людини у своїх наукових працях розглядали: А.В. Панчишин, Є.О. Гіда, Є.В. Білозьоров, А.М. Завальний, О.І. Безпалова, Д.О. Горбач, О.М. Гумін, Є.В. Пряхін, С.В. Шестаков, С.Л. Курило, В.А. Юсупов та багато інших. Втім, незважаючи на чималу кількість наукових здобутків, в юридичній літературі малодослідженим є поняття адміністративно-правового статусу суб'єктів запровадження міжнародних стандартів у сфері забезпечення захисту прав людини.

Саме тому **метою статті** є: запропонувати авторське визначення поняття адміністративно-правового статусу суб'єктів запровадження міжнародних стандартів у сфері забезпечення захисту прав людини.

Вклад основного матеріалу. Першочергово необхідно відзначити, що поняття правового статусу є похідним від статусу соціального, під яким слід розуміти наукову категорію, яка відображає положення особи у суспільстві взагалі, або ж у певній суспільній групі зокрема. Таке відображення здійснюється крізь призму окремих елементів серед яких найважливішу роль відіграють права та обов'язки. Що ж стосується поняття «статусу» з правової точки зору, то слід відзначити, що «правовий статус» є похідний від соціального, а тому для нього властивими є також окремі особливості останнього. Варто підкреслити, що

категорія «правовий статус» є однією із найбільш досліджених у правовій науці, що своєї чергу обумовило існування чималої кількості підходів до його тлумачення.

На доктринальному рівні вчені також по-різному тлумачать дану наукову категорію. Правовий статус людини, вказує О.Ф. Скакун, ґрунтується на сучасному вченні про свободу, в основі якого лежать ціннісні ідеї: 1) усі люди вільні від народження, і ніхто не має права відчужувати їх природні права. Забезпечення реалізації, охорони і захисту цих прав - головний обов'язок держави; 2) свобода особи полягає у можливості робити все, що не завдає шкоди іншій особі; 3) межі свободи можуть бути визначені законом, який відповідає праву (природженим правам людини), а право є мірою свободи, достатньою для повного самовираження людини; 4) обмеження прав можливе винятково з метою сприяння досягненню загального добробуту в демократичному суспільстві та перешкоджання усяким спробам особи використовувати надану їй свободу на шкоду суспільству, державі, співгромадянам. Суспільство, забезпечуючи свободу особи, не може допускати анархії, беззаконня, обмеження прав і законних інтересів інших громадян, свавілля держави. Ці ідеї є витоками і осердям принципу верховенства права [1].

А.В. Панчишин доводить, що правовий статус можна визначити як багатоаспектну, комплексну, універсальну категорію, що має чітку стабільну структуру, та встановлює характер і принципи взаємодії суб'єктів суспільних відносин між собою, а також, шляхом визначення прав, обов'язків та гарантій їх реалізації, визначає місце суб'єкта в системі правовідносин [2]. Є.О. Гіда, Є.В. Білозьоров та А.М. Завальний, досліджуючи поняття правового статусу особи доводять що він багатоелементною та багатоаспектною категорією, яка у широкому аспекті є юридичним закріпленням положення особи у суспільстві. Тобто все те, що юридично характеризує, визначає, гарантує реальне положення людини у суспільстві, має пряме відношення до категорії «правовий статус особи» [3]. Науковці доводять, що у демократичних державах він встановлюється за допомогою норм права в інтересах усього народу. Термін «правовий» використовується у зв'язку з юридичними можливостями особи, її правами та свободами, повноваженнями, а також з обов'язками та юридичною відповідальністю конкретної людини

як суб'єкта права. В основі правового статусу особи фактично лежить соціальний статус, який визначається сукупністю політичних, економічних, духовних та інших умов життя суспільства. Норми права закріплюють місце індивіда у суспільстві, а також визначають необхідний комплекс прав та обов'язків, юридичні свободи особистості, гарантії їх здійснення, способи захисту, форми відповідальності, правоздатність та дієздатність, громадянство, принципи взаємовідносин з державою та суспільством [3].

Цікавою видається наукова позиція російського вченого Б.М. Лазарева, який підкреслював, що правовий статус передбачає відповіді на питання: а) органом якого рівня є даний орган: центральний, місцевий або міжтериторіальний; б) до якого виду органів належить за змістом своєї діяльності: орган влади, орган управління, правосуддя, яке офіційне найменування даного органу; в) хто його утворює, формує особовий склад; г) кому він підпорядкований, підзвітний, підконтрольний і перед ким, хто може відмінити, призупинити, змінювати і опротестовувати його акти; д) яка компетенція органу; е) хто йому підпорядкований, підзвітний, підконтрольний, чиї акти він може відмінити, призупинити, змінювати і опротестовувати та інше; ж) яка юридична сила актів даного органу; з) які джерела фінансування; і) чи володіє правами юридичної особи [4, с. 124; 5].

О.В. Зайчук та Н.М. Оніщенко вказують, що правовий статус – це система законодавчо встановлених та гарантованих державою прав, свобод, законних інтересів та обов'язків суб'єкта суспільних відносин. Характерними ознаками правового статусу вони вважають: 1) універсальність (він поширюється на всіх суб'єктів); 2) індивідуальність (він відображає індивідуальні особливості людини та її реальне становище у суспільних відносинах); 3) взаємозв'язок із іншими компонентами; 4) системність. Найбільш доцільною вважається класифікація за двома критеріями – характером правового статусу (загальний, галузевий, спеціальний, індивідуальний) та суб'єктом [6, с. 366]. Своєю чергою О.Ф. Скакун вказує, що ключовими ознаками правового статусу є такі: 1) залежить від сутності соціального ладу, в умовах якого він складається і функціонує; зазнає впливу безлічі чинників, основними з яких є праця і власність як основа формування громадянського суспільства; 2) виступає як юридична міра соціальної свободи суб'єкта права; 3) устанавлюється спеціально уповноваженими органами держави, його зміст змінюється з волі законодавця, а не окремих суб'єктів права, на яких він поширюється; 4) відображається у правових нормах і принципах, формально закріплених у приписах нормативно-правових актів, нормативно-правових договорів та в

інших джерелах (формах) права; 5) має визначену структуру, ядро якої становлять суб'єктивні права, законні інтереси, обов'язки, що є однаковими для всіх його носіїв одного виду; 6) встановлює межі, за які не повинні виходити діяльність і поведінка людини в суспільстві [1].

Таким чином, загальний правовий статус визначає юридичні властивості, якості, що є характерними для усіх інших статусів. Галузеві правові статуси конкретизують зміст загального правового статусу щодо конкретних видів правовідносин, які складаються у суспільстві. Вони також можуть бути віднесені і до категорії спеціального статусу. Процес диференціації закінчується лише на рівні розгляду юридичних якостей окремого, конкретного індивіда. При цьому решта статусів, що були отримані в процесі конкретизації, можуть розглядатися лише як такі, що належать до категорії спеціального і які відрізняються один від одного рівнем та ступенем конкретизації [7, с. 13]. Враховуючи специфіку діяльності суб'єктів запровадження міжнародних стандартів у сфері забезпечення захисту прав людини, а також те, що їх роботи в переважній більшості регулюється нормами адміністративного права, то найбільш доцільно говорити саме про їх адміністративно-правовий статус.

Адміністративно-правовий статус громадян України, слушно пише Г.Ю. Карнаух, визначається Конституцією України, відповідними законами України, актами Президента України, органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, а також окремими міжнародними договорами та угодами [8, с. 7]. Адміністративно-правовий статус – одна з центральних правових категорій, яка має неабияке теоретичне і практичне значення, оскільки правовий статус є одним із тих якісних показників, за якими робляться висновки про рівень правової зрілості держави та суспільства. Класичним елементним складом правового статусу є права, обов'язки та відповідальність, з чим погоджується більшість науковців, зокрема і адміністративістів [9, с. 525–526].

У підручнику «Адміністративне право» за загальної редакцією О.М. Бандурки зазначено, що адміністративно-правовий статус суб'єкта – це система визначених у нормативно-правових актах ознак, які закріплені за відповідним суб'єктом нормами адміністративного законодавства, визначають його роль, місце та призначення у системі правовідносин, вказують на його відмінність від інших суб'єктів та порядок взаємовідносин між ним [10]. У цьому ж посібнику відзначено, що адміністративно-правовий статус установ, підприємств і організацій – це комплекс прав та обов'язків, які установа, підприємство і організація набуває та реалізує у процесі здійснення певних дій [10].

Таким чином, узагальнюючи наведені вище науковій позиції можна підсумувати, що адміністративно-правовий статус суб'єктів запровадження міжнародних стандартів у сфері забезпечення захисту прав людини представляє собою сукупність визначених нормами адміністративного права елементів, які у своїй сукупності є об'єктивним відображенням положення кожного окремого суб'єкта у відповідних правовідносинах. В рамках представлені наукової проблематики значення адміністративно-правового статусу, окрім зазначеного вище, також полягає у тому, щоб: по-перше, забезпечити та створити межі можливої та необхідної поведінки уповноважених суб'єктів при виконанні ними завдань у певній сфері суспільних відносин; по-друге, визначити межі їх відповідальності; по-третє, створити всі необхідні умови для належної якісної та ефективної діяльності (забезпечити юридичні гарантії функціонування). Наведене вище дає змогу говорити про те, що адміністративно-правовий статус суб'єктів запровадження міжнародних стандартів у сфері забезпечення захисту прав людини є явищем складним та багатоаспектним, що обумовлює його складну структуру.

Своїєї черги структура адміністративно-правового статусу суб'єктів запровадження міжнародних стандартів у сфері забезпечення захисту прав людини представляє собою сукупність елементів, які знаходяться у певній єдності між собою, доповнюють одне одного, та у своїй єдності забезпечують формування та реалізацію статусу відповідних державних органів. Варто відзначити, що в науковій літературі існує чимала кількість підходів щодо визначення елементів правового статусу взагалі та адміністративно-правового зокрема.

Так, Ю.П. Дмитренко до елементів правового статусу суб'єктів відносить: 1) трудову правосуб'єктність під якою слід розуміти особливу якість, що визначається за суб'єктами трудового права і означає, що при наявності певних умов вони можуть бути суб'єктами конкретних правовідносин у сфері праці, можуть володіти правами та обов'язками або набувати їх своїми діями. Вона включає: (а) правоздатність, тобто гарантовану законом можливість мати трудові права; (б) дієздатність, тобто здатність своїми діями набувати й реалізовувати права й обов'язки, а також нести за їх порушення юридичну відповідальність; 2) суб'єктивні права і обов'язки, що зафіксовані в нормативних актах (статутні права і обов'язки); 3) гарантії прав і обов'язків – правові норми, які сприяють реалізації прав і виконанню обов'язків; 4) відповідальність за невиконання чи неналежне виконання обов'язків (як правило, через санкції норм різних галузей права) [11, с. 37].

У своєму науковому дослідженні М.Ю. Івчук наголошує, що елементами адміністративно-правового статусу є: юридично закріплені цілі,

завдання та функції; компетенція; організаційно-структурний компонент (нормативне регулювання порядку утворення (обрання, призначення), легалізації, реорганізації, ліквідації, підпорядкованості, установлення та зміни внутрішньо-організаційної структури, право на організаційне самовизначення, процедури діяльності тощо); відповідальність [12]. Своєї черги О.М. Гумін до елементів цього статусу слід віднести правосуб'єктність, права, обов'язки та юридичну відповідальність. Втім, науковець відмічає, що не всі права, закріплені в законодавстві, характеризують адміністративно-правовий статус. До них відносяться лише ті, що передбачені нормами адміністративного права та реалізуються у взаємовідносинах з органами публічної влади, оскільки адміністративно-правові відносини існують тільки там, де один із суб'єктів є суб'єктом владних повноважень. Аналогічно слід говорити і про обов'язки. Адміністративно-правовий статус характеризують тільки ті, що обумовлюються виникненням взаємовідносин з органами публічної влади. Для національного законодавства залишається проблемним те, що у нормативно-правових актах в основному йдеться не окремо про права та обов'язки, а про «повноваження» [13, с. 36].

Варто навести точко зору Т.В. Сараскіної, яка головними властивостями адміністративно-правового статусу органів державної влади визначає сукупність впорядкованих певним чином елементів. Зокрема, функціональне призначення та становлення органу державної влади; визначення його місця в системі органів державної влади; цільову мету створення органу державної влади; виокремлення особливостей сфери діяльності такого органу державної влади; сформованість функцій та пріоритетних завдань; регламентування прав, обов'язків та повноважень із реалізації головної компетенції в окремій сфері або галузі; діяльність органу державної влади з реалізації можливості проводити нормотворчу та правозастосовну функції, а саме щодо прийняття окремих нормативно-правових актів; встановлення міри відповідальності органу державної влади та його посадових осіб у разі порушення вимог чинного законодавства щодо законності діяльності органу; порядок формування штату, структури, ліквідації та джерел фінансування відповідного державного органу; повноважень із прийняття, реалізації та контролю за виконанням власних владних рішень; окремі питання щодо інформаційного забезпечення органу державної влади та його структурних підрозділів. Аналіз зазначеної автором позиції дає змогу виокремити структурні елементи адміністративно-правового статусу як органів державної влади, так і правоохоронних органів загалом. Звичайно, адміністративно-правовий статус правоохоронних органів містить у собі особливості створення та адміністра-

тивної діяльності, цільове призначення, повноваження, права, обов'язки, відповідальність із реалізації компетенції конкретного правоохоронного органу, діяльність у середині правоохоронного органу, зокрема прийняття оперативних управлінських рішень та локальних нормативно-правових актів, інформаційне та технічне забезпечення діяльності правоохоронного органу, контроль у внутрішній організації діяльності у правоохоронного органу тощо [14, с. 137].

Висновок. Таким чином, узагальнюючи наведений вище матеріал не можемо не відзначити багатоманітність та неоднозначність підходів щодо визначення елементів адміністративно-правового статусу, а відтак, спираючись на проведені нижче дослідження, переконані, що до адміністративно-правового статусу суб'єктів запровадження міжнародних стандартів у сфері забезпечення захисту прав людини необхідно віднести наступні елементи, як своє ї черги можна поділити на дві групи:

1) функціонально-цільові елементи, тобто мета, завдання, функції та принципи роботи суб'єктів запровадження міжнародних стандартів у сфері забезпечення захисту прав людини;

2) компетенційні елементи, які включають: повноваження, юридичну відповідальність та юридичні гарантії діяльності уповноважених суб'єктів.

Завершуючи представлене наукове дослідження слід підсумувати, що адміністративно-правовий статус суб'єктів запровадження міжнародних стандартів у сфері забезпечення захисту прав людини є важливою категорією. Адже від того, наскільки повно та змістовно буде визначено статус відповідних суб'єктів, на пряму залежить якість та ефективність їх діяльності.

Література

1. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: Підручник. 3-тє видання. К.: Алерта; ЦУП, 2011. 524 с.
2. Панчишин А.В. Поняття, ознаки та структура категорії «правовий статус». *Часопис Київського університету права*. 2010. № 2. С. 95-98.
3. Гіда Є.О., Білозьоров Є.В., Завальний А.М. та ін. Теорія держави та права : підручник ФОП О. С. Ліпкан 2011 р. 576 с.
4. Лазарев Б.М. Компетенція органів управління. М.: Юрид. лит., 1972. 472 с.
5. Безпалова О. І. Поняття та структура адміністративно-правового статусу Національної гвардії

України / О. І. Безпалова, Д. О. Горбач // *Форум права*. 2017. № 5. С. 31–38.

6. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник / О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко. К.: Юрінком Інтер, 2008. 688 с.

7. Шестаков С. В. Адміністративно-правовий статус працівника міліції: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. Х., 2003. 203 с.

8. Карнаух Г.Ю. Адміністративне право: Словник. Кіровоград: Кіровоградський юридичний інститут ХНУВС, 2008. 102 с.

9. Курило С. Л. Адміністративно-правовий статус органів внутрішніх справ як суб'єкта взаємодії з органами місцевої влади з питань забезпечення громадської безпеки та громадського порядку. *Форум права*. 2012. № 1. С. 523–526.

10. Адміністративне право України. Загальна частина. Академічний курс: [підруч.] / за заг. ред. академіка НАПрН України О.М. Бандурки. Х. : Золота миля, 2011. 584 с.

11. Дмитренко Ю.П. Трудове право України: Навч. посіб. К.: Школа, 2004. 288 с.

12. Шамрай В. Адміністративно-правовий статус військових формувань. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2016. № 1. С. 37–46. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/uazt_2016_1_6.

13. Гумін О. М., Пряхін Є. В. Адміністративно-правовий статус особи: поняття та структура. *Наше право*. 2014. № 5. С. 32-37.

14. Юсупов В. А. Структура адміністративно-правового статусу правоохоронних органів України. *Науковий вісник Ужгородського державного університету. Серія Право*. 2014. Випуск 29, частина 2, Том 4/2. С. 136-140.

Анотація

Криворучко Л. С. Поняття адміністративно-правового статусу суб'єктів запровадження міжнародних стандартів у сфері забезпечення захисту прав людини. – Стаття.

У статті, на основі аналізу наукових поглядів вчених, запропоновано авторське визначення поняття адміністративно-правового статусу суб'єктів запровадження міжнародних стандартів у сфері забезпечення захисту прав людини. Елементи правового статусу вказаних суб'єктів, запропоновано поділити на дві групи: 1) функціонально-цільові елементи, тобто мета, завдання, функції та принципи; 2) компетенційні елементи, які включають: повноваження, юридичну відповідальність та юридичні гарантії діяльності уповноважених суб'єктів.

Ключові слова: адміністративно-правовий статус, суб'єкт, міжнародні стандарти, забезпечення, захист прав людини.

Аннотация

Криворучко Л. С. Понятие административно-правового статуса субъектов внедрения международных стандартов в сфере обеспечения защиты прав человека. – Статья.

В статье, на основе анализа научных взглядов ученых, предложено авторское определение понятия административно-правового статуса субъектов внедрения международных стандартов в сфере обеспечения защиты прав человека. Элементы правового статуса указанных субъектов, предложено разделить на две группы: 1) функционально-целевые элементы, то есть цель, задачи, функции и принципы; 2) компетенционные элементы, которые включают: полномочия, юридическую ответственность и юридические гарантии деятельности уполномоченных субъектов.

Ключевые слова: административно-правовой статус, субъект, международные стандарты, обеспечение, защита прав человека.

Summary

Kryvoruchko L. S. The concept of administrative and legal status of the subjects of implementation of international standards in the field of human rights protection. – Article.

The article, based on the analysis of scientific views of scientists, proposes the author's definition of the concept of administrative and legal status of the subjects of implementation of international standards in the field of human rights protection. Elements of the legal status of these entities, it is proposed to divide into two groups: 1) functional-target elements, ie purpose, objectives, functions and principles; 2) competency elements, which include: powers, legal liability and legal guarantees of the activities of authorized entities.

Key words: administrative and legal status, subject, international standards, provision, protection of human rights.